

Ярмак В. І. (Київ, Україна)

Питання методики викладання мови та теорії перекладу в науковій спадщині академіка Л.А. Булаховського у контексті актуальних проблем сьогодення

У статті аналізується концептуальна цінність деяких постулатів академіка Л.А. Булаховського, які не займають, на відміну від акцентологічної проблематики, центральне місце в його науковій спадщині, однак продовжують істотно впливати на розвиток сучасної лінгвістичної науки. Йдеться, зокрема, про проблеми методики викладання мови й теорію перекладу у їх сучасному відбитті.

Ключові слова: методика викладання іноземних мов, культурологічна концепція методики викладання іноземної мови, принципи організації і методики викладання слов'янських мов у інослов'янському середовищі, теорія перекладу, стилістичні завдання перекладу, функції перекладу.

В статье анализируется концептуальная ценность некоторых постулатов академика Л. А. Булаховского, не занимающих, в отличие от акцентологической проблематики, центрального места в его научном наследии, однако продолжающих оказывать существенное влияние на развитие современной лингвистической науки. Речь идет, в частности, о проблемах методики преподавания языка и теории перевода в их современном преломлении.

Ключевые слова: методика преподавания иностранных языков, культурологическая концепция методики преподавания иностранного языка, принципы организации и методики преподавания славянских языков в инославянской среде, теория перевода, стилистические задачи перевода, функции перевода

The article deals with conceptual value of some Academician L. A. Bulakhovsky's postulates that don't take up, differently from problems of accentology, a central place in his scientific heritage but still exert a considerable influence upon contemporary linguistic science's development. The question is, in particular, about problems of methods of teaching languages and theory of translation in their up-to-date interpretation

Key words: methods of language teaching, culturological conception of methods of foreign languages teaching, principles of organization and methods of Slavonic languages teaching in a non-Slavonic environment, theory of translation, stylistic tasks of translation, functions of translation

Академік Л. А. Булаховський належить до славної й шанованої когорти вчених-славістів широкого профілю: незважаючи на виняткову популярність виданих ним свого часу підручників і наукових праць, основні постулати яких увійшли до п'ятитомника «Вибраних праць», його багатогранна спадщина ще недостатньо висвітлена й переосмислена, а на особливу увагу заслуговують, на нашу думку, саме ті її ділянки, які, на перший погляд, носять маргінальний характер. З одного боку, в доробкові Леоніда Арсенійовича простежується виразна домінанта, пов'язана з його вузькоспеціальними науковими інтересами: адже вже сама назва першої опублікованої ним наукової розвідки у «Російському філологічному віснику» («К вопросам славянского количества и ударения», 1910) свідчила про коло його першочергових зацікавлень у лінгвістичній науці. Пізніше академік Л. А. Булаховський плідно

урізноманітне акцентологічну тему впродовж усього свого життя: його перу належать ґрунтовні наукові роботи, що давно стали класичними: «*Падение синтетического склонения в болгарском языке*» (1922), «*Акцентологические этюды*» (1924), «*О новоциркумфлексивной интонации в праславянском языке*», «*Порівняльно-історичні uwagi до українського наголосу*» (1928), «*Акцентологические особенности праславянских заимствований из германских языков*» (1929), «*Грамматическая аналогия и родственные ей явления в истории чешского количества*» (1929), «*Восточнославянские языки как источник реконструкции общеславянской акцентологической системы*» (1946); «*Сербо-лужицкие отражения древнейшей славянской акцентологической системы*» (1947), «*Акцентологический комментарий к польскому языку*» (1950), «*Акцентологический комментарий к чешскому языку*» (1953), «*Болгарский язык как источник для реконструкции древнейшей славянской акцентологической системы*» (1958), «*Из сравнительно-исторических комментариев к восточнославянскому ударению*» (1959), «*Акцентологическая проблематика вопроса о славяно-балтийском языковом единстве*» (1959), «*Древнейшая славянская метатония акутовых долгот (закон А. Мейе)*» (1960), «*Отражение так называемой новоакутовой интонации древнейшего славянского языка в восточнославянских*» (1961). Цей солідний список, який можна було б продовжити, свідчить про те, що вузькоспеціальна акцентологічна тематика продовжує посідати провідне місце в науковій спадщині українського мовознавця аж до його смерті в 1961 році. Крім того, він є зачинателем наукового вивчення питань українського наголосу.

З іншого ж боку, Л. А. Булаховський ніколи не належав то категорії чисто «кабінетних» учених: протягом усього свого життєвого шляху він надзвичайно вдало поєднавав наукову та педагогічну діяльність. До того ж, після закінчення історико-філологічного факультету Харківського університету з дипломом І ступеня і золотою медаллю він почав працювати як викладач гімназії, після чого його було обрано приват-доцентом Харківського університету (1916), а згодом – професором Пермського університету (що був тоді філіалом Петроградського університету), де вчений працював до 1921 року, після чого знову повернувся до Харкова. Як відзначав учень Леоніда Арсенійовича, академік І. К. Білодід, «розгортання радянської системи освіти, створення нових типів навчальних закладів потребувало свіжих сил... Л.А. Булаховський працює у Харкові викладачем робітфаку, різних курсів, в Університеті, з натхненням навчаючи мови і літератури молодих робітників..., які з величезною пристрасію і завзяттям почали оволодівати наукою. ... Мовознавчій науці й викладацькій діяльності Л.А. Булаховський присвятив майже 50 років життя, розробляючи наукові проблеми в різних галузях мовознавства і виховуючи молоді кадри» [1, 4].

Незважаючи на вузькоспеціальний характер цілої низки своїх наукових праць, Леонід Арсенійович був ученим і педагогом, який у популярній формі часто звертався до широкого загалу, аби розтлумачити значення лінгвістичної науки та її основної мети, її практичну цінність, обґрунтувати необхідність досконалого *засвоєння рідної мови та іноземних мов*. Так, наприклад, робота Л. А. Булаховського «Значення мовознавства» носить доступний характер і є,

по суті, зразком наукової розробки, в якій чи не вперше у вітчизняній лінгвістиці на багато років вперед чітко визначено її окреслено, зокрема, **необхідність виокремлення методики викладання мов** як окремої науки і перспективи її розвитку в контексті практичних завдань лінгвістики. Ось як відповідально й ґрунтовно вчений підходить до висвітлення цього питання: «Мовознавство не належить до тих наук, практична користь яких всім зрозуміла і зовсім або майже зовсім не потребує доказів. Отже, не буде зайвим, врахувавши насамперед відносно малу обізнаність з його предметом навіть серед культурних людей та ставлення до нього як науки суто теоретичної і через це практично не важливої, присвятити деяку кількість рядків доказам його значення. ...Практичне значення науки про мову не потребує докладного обґрунтування насамперед щодо основної її мети – служити широкому виявленню фактів окремих мов, що, як усім відомо, відіграють величезну культурну роль у житті народів, - їх систематизації, врегулюванню, застосуванню, потрібному виплеканню відповідно до найрізноманітніших проблем життя. Стихийне користування навіть рідною мовою не може забезпечити народам ні належної точності, ні великої гнучкості мови, яку їм доводиться вживати на різних ділянках їхньої діяльності та спілкування... Ще більше, звичайно, потрібна допомога організованої науки для засвоєння чужих мов, опанування якими вимагає витонченого інтелектуального інструменту саме наукового характеру» [5, 5-6]. У той час, коли жив і працював Л. А. Булаховський, методиці викладання мов не приділялася належна увага, вона була лише ділянкою поверхових узагальнень досвіду середньої школи, не кажучи вже про те, що теорія цієї науки була мало розробленою й потребувала вдосконалення, в тому числі й в експериментальному плані. Проте ще в ранніх працях академіка Л. А. Булаховського («*Родной язык в школе*» (1926), «*Методичні уваги для вчителя старшого концентру трудиколи*» (у співавторстві з академіком О. І. Білецьким) (1927), «*Учет авторского опыта в классной работе*» (1927), «*Подготовка преподавателя речи*» (1928), «*Мова й література в масовій школі профосу*» (1929), «*Методика мови і літератури*» (1930), «*Программа русского языка для начальной и средней политехнической школы с русским языком преподавания*» (1933) та ін.) ми знаходимо глибокі думки щодо необхідності вдосконалення самих теоретичних підвалин та розвитку методичних концепцій викладання мов у середній і вищій школах. Крім того, Леонід Арсенійович акцентує на необхідності розмежування викладання рідної та іноземних мов і як видатні надбання на останній ділянці методики відзначає праці академіка Л. В. Щерби: ««Дуже рідко прямо включається в мовознавство як одна з його ділянок **методика викладання мови**. Причина цього, мабуть, у трохи приниженій здавна ролі методики, скерованої на елементарні питання, на відміну від інших ділянок мовознавчої науки, що були предметом викладання у вищій школі і, відповідно до її характеру, обов'язково опрацьовувалися в дусі напружених наукових шукань, боротьби думок, з намаганням дати фактам глибоке обґрунтування... Історично вона майже не привернула до себе великих майстрів, що висунули б коло ідей, опанування якими вимагало б великих знань... Із спеціальних галузей роботи

над методикою викладання мови годиться зазначити, крім питань, звичайно панівних серед відповідної продукції, - питань, що стосуються найдосконалішого та найлегшого опанування **рідної** мови в початковій і середній школі, - коло питань, скерованих на засвоєння **чужих** мов» [5, 6-7].

Певна річ, що з плином часу теоретична концепція викладання іноземної мови зазнала помітних змін, модифікацій і конкретизації відповідно до вимог аудиторії, до профілю й мети викладання. Можна багато говорити про сучасне втілення постулатів, викладених у роботах Л. А. Булаховського, проте вважаємо, що в контексті слов'янської проблематики варто сказати саме про безцінний внесок до скарбниці викладання слов'янських мов в інослов'янському середовищі, який зробили сербські учені. Так, зокрема, важко переоцінити майже сорокарічний досвід Міжнародного славистичного центру при філологічному факультеті Белградського університету, котрий упродовж багатьох десятиліть не тільки проводив щорічні вересневі наукові славистичні симпозіуми у дні пам'яті Вука Караджича для науковців-сербів і викладачів сербської мови з багатьох країн світу, а й заснував, по суті, цілу науково-методичну школу, що займається викладанням сербської мови для студентів зі слов'янських і неслов'янських країн. Методика вищезгаданого центру як теоретичного і практичного осередку популяризації сербської мови за кордоном являє собою прекрасний зразок вдалого симбіозу кращих класичних традицій і найсучасніших мультимедійних технологій. Адже не лише «занурення» до мовного середовища, а й зусилля висококваліфікованих фахівців у галузі різних ділянок викладання мови (фонетики; акцентуації; морфології; синтаксису тощо) літератури, котрі, до речі, цілком логічно не обмежуються тільки цими галузями, а й вдало доповнюють його широким спектром країнознавчої й культурологічної проблематики, дають плідні й дійсно вражаючі результати. Так, зокрема, у своїй доповіді, присвяченій сучасному стану й актуальним організаційним і методичним питанням вивчення сербської мови як іноземної, професор Б. Станкович, один з провідних фахівців, які стояли «біля витоків» вищезгаданого Міжнародного славистичного центру, говорячи про викладання мови, передусім акцентує на необхідній дихотомії: філологічний – нефілологічний профіль. На наш погляд, учений напрочуд вдало, коректно й лаконічно формулює цілу **низку принципів**, які мають бути **відправною точкою** і на яких має базуватися **уся організація й методика вивчення сербської мови як інослов'янської й іноземної**: «... принцип науковості; принцип пов'язаності вивчення з реальністю; принцип взаємності й солідарності; принцип засвоєння в широкому слов'янському контексті; принцип ... диференціації мов; принцип дидактичної компресії й мінімізації мови; принцип продуктивності й рецептивності; принцип поваги до рідної мови; принцип викладу лексико-граматичного змісту на синтаксичній основі; принцип дидактичної цілісності мови, літератури і культури; принцип функціональності» [21, 229–230].

Науковці, що опікуються викладанням сербської мови як іноземної, як правило дуже оперативно реагують на вимоги, продиктовані специфікою сьогодення. Так, наприклад, професор А. К. Смольска концентрує увагу на **ролі текстів** при вивченні сербської мови як іноземної, на **недостатності**

підручників, хрестоматій та інших дидактичних матеріалів і пропонує **8-10 основних типів текстів**, при виборі яких необхідно відштовхуватися від поняття мовного стилю як характерного способу письмового й усного висловлювання, а також від інших особливостей: змісту, жанру, методичної відповідності тощо [див. 20, 232–235].

Професор К. Кончаревич, характеризуючи значення й важливість використання нової, культурологічної парадигми, яка прийшла на зміну методичним настановам 90-х років ХХ століття, зазначає: «Якщо останні прокламували виключно досягнення комунікативної компетенції й ознайомлення з сербською культурою як іноземною було лише супровідним елементом оволодіння мовою (формула «мова + культура»), то на сучасному етапі актуалізується принципово нова стратегія – **«культура через мову, мова через культуру»**. Це означає, що основною метою викладання є саме засвоєння понять і уявлень, стосовних сербської культури, у процесі користування сербською мовою у межах продуктивних і рецептивних видів мовленнєвої діяльності, а мова повинна засвоюватися на основі інкультурації, тобто засвоєння фактів сербської культури» [детальніше див. 12, 217–227]. Говорячи про **соціокультурний аспект підручника** сербської мови як іноземної, автор вважає, що він повинен включати два плани: «(а) змістовий (інтенсивність, екстенсивність і порядок презентації культурологічної інформації) та (б) структурно-організаційний (спосіб їхньої презентації)» [12, 218].

Ще одним плідним напрямом поглиблення концептуальних положень академіка Л. А. Булаховського щодо викладання **іноземних мов** є особливості презентації сербської мови в інослов'янському середовищі, а саме - **в Росії та в Україні** – у східнослов'янському регіоні, кожна з країн якого має власну специфіку, пов'язану з мовною ситуацією в межах кожної з них. Так, зокрема, доц. В. М. Зенчук детально говорить про відкриття нової групи й, відповідно, нової спеціалізації на кафедрі слов'янських мов одного з неспеціальних факультетів Московського університету ім. М. Ломоносова, де сербська мова є основним предметом, де готують майбутніх викладачів іноземних мов для негуманітарних факультетів і перекладачів, фахівців у галузі міжнародної й міжкультурної комунікації. На відміну від філологічного факультету, на якому іноземна мова не є лише кінцевою метою вивчення, а й самим предметом вивчення, на негуманітарних факультетах мова – це засіб досягнення певної мети, інструмент, що дає можливість спеціалістам з різних країн спілкуватися в усній і писемній формі. Таким чином, доц. В. М. Зенчук підкреслює появу нової спеціальності, яку вона називає «неофілологією», яка, згідно зі своєю специфікою, потребує і нового функціонального методичного підходу, котрий, у свою чергу, вимагає створення нових підручників і посібників, оскільки, як зазначає автор, «... жоден з відомих мені підручників сербської мови для іноземців не фіксую специфічні речі мови, обумовлені культурологічним компонентом» [7, 240].

Відомо, що російська мова як мова титульної нації в Росії є водночас державною і найпоширенішою, особливо в її європейській частині. В Україні ж склалася надзвичайно цікава лінгвістична ситуація: поряд з державною українською мовою активно функціонує російська, особливо поширена на

сході й півдні, в той час як на заході й на півночі переважає українська мова. Тематику окремої розвідки може становити мова великих міст України, в яких (крім західної частини) також поки що превалює російська мова. Привертають увагу два паралельні явища: досить великим є процент населення, який взагалі не розмовляє українською мовою, водночас великою є також питома вага так званих «білінгвів» - українців або представників інших національностей, що однаково добре володіють і українською, і російською мовами. На нашу думку, такий білінгвізм можна трактувати як позитивне явище, адже чим більше мов знає людина, тим вона освіченіша і культурно багата. Така мовна реальність сьогоднішньої України відкриває надзвичайно широкі обрії для засвоєння студентами інших слов'янських мов. Це дає викладачеві незмірно великий простір для використання традиційних, класичних, і новітніх, пов'язаних, як правило, із використанням мультимедійних засобів, методик викладання інших слов'янських мов. При цьому викладач має обов'язково використовувати ту обставину, що знання студентами двох слов'янських мов дає йому своєрідний додатковий «люфт»: він може вдаватися до численних порівнянь, тобто безперешкодно розширювати компаративний фон, до аналізу міжмовної паронімії, синонімічних та асоціативних рядів тощо. Тому, відповідно, в контексті вивчення сербської мови в Україні як в інослов'янському середовищі актуалізується абсолютно інші моменти, ніж, наприклад, у Росії. Що стосується фонетики, то і носіям української мови, і носіям російської мови на початку важко засвоювати й відтворювати деякі фонетичні особливості сербської вимови, - особливо ж важко російськомовним студентам долати природну м'якість російської вимови, україномовним – легше пристосуватися, оскільки артикуляційна база українця ближча до артикуляційної бази серба. Релевантне значення має ще одна схожість сербської мови з українською – це фонетичний принцип сербського правопису й переважно фонетичний принцип українського правопису (що супроводжується елементами морфологічного принципу), на відміну від російського правопису, який базується на морфологічному та історичному принципах [детальніше про це див. 8, 243–251; 9, 249]. Велике значення мають також проблеми усного перекладу, що розглядають кризь призму новітніх методик викладання сербської мови в Україні з урахуванням специфіки генетично споріднених мов (сербської – української – російської) і практичного білінгвізму української студентської аудиторії [детальніше про це див. 10, 271–280].

Помітним кроком вперед в галузі розвитку концепцій методики викладання іноземних мов, які починав розробляти у своїх наукових працях академік Л. А Булаховський, зробила московська «Єврошкола». Треба сказати, що роботи її представників ілюструють **суперсучасний інтегрований напрям розвитку методичних концепцій**, заснований на класичному: вони охоплюють удосконалення **методик поетапного навчання аудіювання** (механізми аудіювання, механізми мовленнєвого слуху, підходи до формування фонетичних навичок, навчання вимови, рівні розуміння аудіотексту, технологію навчання аудіювання, вимоги до сформованості умінь розуміти мовлення на слух, типи аудіоумінь тощо)

[детально про це див. 15, 3–40]; **проблему наявності багатьох рівнів у мовній освіті в контексті загальноєвропейського й національного підходів** (структуру іншомовної комунікативної компетенції та її рівні) [див. 16, 4–92]; **глобалізацію освіти як одну зі світових тенденцій її розвитку** (загальнопланетарний глобалізм як соціально-педагогічне явище; «європеїзацію» як соціально-педагогічне явище; загальноєвропейські гіперрівні вербальної комунікативної компетенції; типологію ситуацій можливого спілкування іноземними мовами тощо [див. 18, 1–16].

Ще одна надзвичайно важлива ділянка, безпосередньо пов'язана і з лінгвістикою, і з літературознавством, і з художньою творчістю, котра свого часу була досить ґрунтовно окреслена у творчій спадщині академіка Л. А. Булаховського, - це **теорія художнього перекладу**. Ще у своїй відомій роботі «Значення мовознавства» Леонід Арсенійович, звертаючись до широкого громадського загалу, в популярній, загальнодоступній формі визначає місце й характер цієї дисципліни в колі інших наук, розставивши акценти, характерні, відповідно, саме для часу свого життя: «Виразні потреби культурно-політичного життя нашої країни викликали в радянський період появу та успішний розвиток теоретично і практично важливої мовознавчої дисципліни – **теорії перекладу**. Увага представників цієї дисципліни, репрезентованої вже рядом творів високої наукової цінності, скеровувалась і скеровується переважно на переклади з іноземних мов **художніх** текстів. ... У наш час теорія перекладу ніяк не може вважатись суто теоретичною дисципліною: її, принаймні великою мірою, можна зарахувати до мовознавчих дисциплін прикладного, суспільно корисного значення» [5, 9].

Протягом довгих років Леоніда Арсенійовича пов'язувала велика творча дружба з видатним українським поетом М. Т. Рильським, який був не тільки непересічним оригінальним митцем, а й активно займався перекладанням з французької, польської, сербської мов, що, в свою чергу, мало виразний позитивний вплив на його оригінальну поетичну творчість. М. Т. Рильський був колегою академіка Л. А. Булаховського у галузі укладання Російсько-українського словника, а також у роботі над новим українським Правописом. Оскільки академік Л. А. Булаховський і сам був прекрасним знавцем іноземних мов (слов'янських і неслов'янських), Максим Тадейович часто звертався до нього за консультаціями не тільки з приводу добору лексичних засобів, а й відносно стилістичного оформлення та удосконалення власних перекладів. Сам же Леонід Арсенійович був надзвичайно високої думки про Рильського як перекладача. Свого часу учений так писав про це у своїй відомій статті «Максим Рильський – поет-патріот»: «Він довів як поет з усією переконливістю факту, що українська мова має усе потрібне для повного виявлення як ідей, образів, емоцій, що органічно зросли на рідному українському ґрунті, так і всього, що зросло на ґрунтах чужих культур: від культур Сходу до холодної витонченості французького Класицизму 17 століття.... Чому саме виникає таке питання? Бо Рильський перекладав саме з французької літератури Класицизму й доби Просвітництва («Сід» Корнеля, «Федру» Расіна, поему Буало «Мистецтво поетичне», «Орлеанську діву» Вольтера тощо) [4, 593].

У розділі «Вимоги до перекладу» своєї суто спеціальної роботи «Нариси з загальної мовознавства», розмірковуючи про художні параметри цієї дисципліни, академік Л. А. Булаховський тяжіє до філософських узагальнень, пов'язуючи працю перекладача з поняттям про природу слова, про структуру мовних рівнів та особливостей виражальних засобів: «Для теорії перекладу потрібне вірне уявлення про засоби (насамперед лексичні і синтаксичні), що є в розпорядженні певної мови в зіставленні з іншими. Правильна та корисна теорія перекладу базується в цілому та в деталях на знанні природи слова в його найрізноманітніших функціях; на вірному врахуванні ролі власне-смислового та емоційно-афективного забарвлення, що відрізняє один від одного синоніми в кожній мові, з якої і на яку виконується переклад; на розрізненні сфер уживання тих або інших слів; на розумінні природи властивих кожній мові ідіом; на вірному уявленні про застаріле, старіюче, нове і те, що народжується, в усіх сторонах обох відповідних мов, які доконечно зіставляються одна з одною при перекладі, і т. д., не кажучи вже про абсолютно досконале володіння нормою – про правила вживання слів та граматики, обов'язкові для мови, на яку роблять переклад» [6, 244].

Незважаючи на те, що коло питань, стосовних теорії перекладу, не було пріоритетною проблемою його наукового доробку, ім'я Леоніда Арсенійовича Булаховського у лінгвістичній літературі новітньої доби не випадково часто-густо згадується в одному ряду з ім'ям професора А. В. Федорова, автора класичної в цій галузі праці «Вступ до теорії перекладу», яка була задумана саме як досвід узагальнюючого огляду головних проблем перекладу й, за словами самого автора «розрахована ... на наукові інтереси тих перекладачів, які у своїй діяльності не можуть не стикатися з теоретичними питаннями, і тих численних філологів, котрі або у своїй теоретичній дослідницькій роботі, або ж у викладацькій практиці повинні вирішувати питання, пов'язані зі співвідношенням різних мов і з різноманітними можливостями передачі оригіналу засобами даної мови» [23, 4]. Заслугує на увагу також і той факт, що один з перших примірників видання вищезгаданої книги, яка і досі зберігається в його архіві, був подарований академіку Л. А. Булаховському з дарчим написом самого автора.

Концептуальні настанови Леоніда Арсенійовича щодо теорії перекладу стосуються, звичайно, не тільки добору лексичного інвентарю: учений заглиблюється у цю проблематику набагато ґрунтовніше: він прагне потрапити до самієї лабораторії творчої думки письменника і перекладача, простежити особливості цього «тандему», відстежити кожен з етапів його тернистого шляху: «Стилістична майстерність автора в першій-ліпшій галузі слова – художнього (прозового і віршованого), ораторського, наукового і т. д. – сприймається як доконечна, і високі вимоги, які звичайно ставляться до авторського стилю, випливають із самої природи цієї діяльності. Значно простішими здаються багато кому стилістичні завдання **перекладу**. Гадають, - і великою мірою справедливо, - що перекладати легше, ніж творити, бо перекладач вільний від великої праці, що припадає на автора, - створювати зміст (сюжет), план, образи і т. д. Проте щодо мовного стилю, тобто вибору та реалізації засобів вираження, праця перекладача не поступається перед працею автора, не менше за неї, принаймні в галузях, особливо чутливих до засобів вираження, - всього, що

стосується сфери стилно художньої мови. Крім того, перекладач часто переборює труднощі, далеко більші, бо не має тієї свободи, якою користується автор, і примушений за самою природою свого завдання зважати на настанови автора – знаходити в мові, на яку він перекладає, засоби вираження еквівалентні (рівно вартні) тим, які автор обрав із **своєї рідної мови**» [6, 242–243].

Так само, як і проблеми методики викладання мов, проблеми теорії і практики перекладу вимагають і, відповідно, неминуче зазнають корекції «його величності Часу». Певна річ, що на цьому терені з'являються нові імена, нові розвідки, що фіксують і особливості життя сучасного світу, і найтонші нюанси перекладу як інструменту відображення мовної картини світу і як інструменту, за допомогою якого ми маємо можливість збагнути особливості інших культур. Як підкреслює професор С. Г. Тер-Мінасова, «мовна картина світу – відображає реальність засобами мови, але не прямо, а через культурну картину світу («мова – як дзеркало культури»). ... Слово відображає не самий предмет реальності, а те його бачення, яке нав'язане носієві мови поняттям про цей предмет, що має місце в його свідомості. ... Поняття, створені на рівні мислення, обумовлені культурою – як загальнонаціональною, так і індивідуально. ... Таким чином, **мова, мислення і культура** взаємопов'язані настільки тісно, що становлять практично єдине ціле, що складається з цих компонентів, жоден з яких не може функціонувати (а, відповідно, й існувати) без двох інших» [22, 22-23].

На нашу думку, великий внесок до розвитку теорії і практики перекладу зробив відомий перекладач і теоретик художнього перекладу, доктор філологічних наук, лауреат літературних премій ім. Максима Рильського, ім. Івана Кошелівця та Миколи Лукаша - В. В. Коптілов, який, до того ж, багато років викладав курс теорії і практики перекладу в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка. Продовжуючи традиції академіка Л. А. Булаховського і спираючись на власний досвід, він поглиблює роздуми першого щодо індивідуальності перекладача і особи автора, детально досліджує процес роботи над перекладом, аналізує релевантні особливості прози, поезії, публіцистичних, наукових, науково-популярних, технічних текстів, а також документів державної ваги, офіційно-ділових текстів та документів міжнародної організації [див. 13, 3-275].

Великою мірою розширює теоретичні обрії монографія доктора філологічних наук, професора В. Н. Комісарова «Загальна теорія перекладу. Проблеми перекладознавства у висвітленні зарубіжних учених», оскільки згадав роботу знайомить не тільки підсумовує теоретичний і практичний досвід вітчизняних перекладачів, а й системно знайомить фахівців з питанням теорії перекладу, представлених у роботах англійських, французьких, канадських перекладачів, а також з лінгвістичним перекладознавством у Німеччині та Скандинавії [див. 11, 1–132].

Неоціненний внесок до скарбниці теорії і практики перекладу зробив відомий сербський літературознавець і перекладач, доктор філологічних наук, професор М. Сибінович, автор відомої монографії «Новий оригінал», перша частина якого присвячена перекладові в діахронії, а друга частина – перекладові в цілому, суті перекладу і видам письмового й усного перекладу.

У третій частині мова іде про функціональну еквівалентність, про можливу класифікацію науки про переклад, основні концепції у сучасній теорії перекладу (лінгвістичну, філологічну й комунікативну) тощо [див. 19, 1-194].

У контексті сьогоднішня не можна не говорити про нові функції перекладу, котрі зумовлені специфікою розвитку сучасного світу. Так, наприклад, доктор філологічних наук, професор О. І. Чередниченко акцентує на тому, що «критерії перекладацької компетенції випливають із функцій, які виконує переклад у сучасному світі. Є підстави вважати, що цей вид людської діяльності призначений для виконання **чотирьох основних функцій** (підкреслення наше – В. Я.) Переклад був і залишається потужним засобом спілкування між людьми; переклад є засобом передавання знань, що окреслює його когнітивну функцію...; переклад створює новий текст, який входить у стилістичну систему іншої мови та іншої культури і, отже, має враховувати їхні рецептивні можливості. Креативна функція перекладу передбачає стилістичну компетенцію, тобто володіння мовленнєвими жанрами і репертуаром виражальних засобів у межах окремого жанру» [24, 231]. Однак до традиційних функцій перекладу порівняно недавно додалася ще одна функція, «зумовлена глобалізацією світового інформаційного простору. **Вона полягає у захисті менш поширених мов від тиску однієї або кількох глобальних мов, які прагнуть захопити інформаційний простір** (підкреслення наше – В. Я.). Захисна функція перекладу ставить перед перекладачами суворі вимоги: чинити опір надмірному іншомовному впливові, берегти національну культурну спадщину та сприяти розвитку і поширенню її головного надбання – рідної мови» [24, 231–232].

Отже, з дня смерті академіка Л. А. Булаховського минуло вже майже півстоліття, проте, як бачимо, і методика викладання мови, і теорія перекладу, тобто навіть такі сфери лінгвістичних знань, котрі не посідали в його спадщині домінуючого місця, а були ним лише окреслені, - успішно розвинулися в окремі, цілком самостійні галузі мовознавчої науки. Тому вважаємо за можливе стверджувати, що до постаті й до наукової спадщини самогo Леоніда Арсенійовича цілком можна віднести шанобливі слова, написані ним до шістдесятиріччя з дня смерті великого українського і російського лінгвіста О. О. Потебні: «Доля наукової спадщини Потебні не схожа на те, що сталося з більшістю його сучасників і мовознавців. Потебню у наш час не просто згадують з приводу тих чи інших ювілейних дат або в чисто історичному плані, - його твори вивчаються і тепер з виключною повагою до них і інтересом; у них вбачають спадщину, що її цінують як потрібну нам і як таку, що стимулює розвиток мовознавства... Можна з упевненістю сказати, що навіть за самою широтою наукових інтересів у галузі мовознавства Потебня посідає серед лінгвістів виняткове місце» [3, 5-6].

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Білодід І. К.* Наукова діяльність Л. А. Булаховського // Леонід Арсенійович Булаховський (До 70-річчя з дня народження і 50-річчя наукової і науково-педагогічної діяльності) – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 3-13; 2. *Булаховська Ю. Л.* З доробку Л. А. Булаховського: в розрізі порівняльного методу в філології (поезія М. Т.Рильського) //

Булаховская Ю. Л. Избранные произведения. Стихи. Проза. Статьи. – К.: Издательский Дом Дмитрия Бурого, 2007. – 277 с.; **3. Булаховский Л. А.** Александр Афанасьевич Потемкин (К шестидесятилетию со дня смерти). – К.: Изд-во Киевского гос. ун-та им. Т. Г. Шевченко, 1952. – 45 с.; **4. Булаховский Л. А.** Максим Рильский – поэт-патриот // *Вибрані праці в 5-ти томах.* – Т. 2. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 590- 598; **5. Булаховський Л. А.** Значення мовознавства. – К.: Рад. школа, 1962. – 39 с.; **6. Булаховський Л. А.** Нариси з загального мовознавства. – К.: Рад. школа, 1955. – 248 с.; **7. Зенчук В.** Сadržaj и организација курса за нову српску специјализацију на Московском универзитету «Ломоносов» // *Научни састанак слависта у Вукове дане.* - 30/1. - Београд: Чигоја штампа, 2002. - С. 237-242; **8. Јармак В.** Нови аспекти наставе српског језика као страног за Украјинце и Русе // *Научни састанак слависта у Вукове дане.* - 30/1. - Београд: Чигоја штампа, 2002. - С. 243-251; **9. Јармак В.** Перспективе и резерве унапређивања експерименталних метода наставе српског језика као страног у билингвалној украинској средини // *Научни састана слависта у Вукове дане.* – Београд: Чигоја штампа, 2005. - С. 249-259; **10. Јармак В.** Проблеми усменог превођења // *Научни састанак слависта у Вукове дане.* – 34/1. - Београд: Чигоја штампа, 2004. - С. 271-280; **11. Комиссаров В. Н.** Общая теория перевода. – М.: ЧеРо, 2000. - 134 с.; **12. Кончаревіћ К.** Презентација српске културе у уибеницима српског језика као страног // *Научни састанак слависта у Вукове дане.* – Београд: Чигоја штампа, 2004. – С. 217-228; **13. Коптілов В. В.** Теория і практика перекладу. – К.: Юніверс, 2003. – 280 с.; **14. Леонід Арсенійович Булаховський.** – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – 31 с.; **15. Мецанова Н. Ф.** Методика обучения иностранным языкам. Методика обучения аудированию. – М.: НИЦ «Еврошкола», 2004. – 40 с.; **16. Сафонова В. В.** Многоуровневость в языковом образовании: общеевропейский и национальные подходы. – М.: „Еврошкола“, 2004. – 91 с.; **17. Сафонова В. В.** Перевод, переводоведение и методика обучения переводческой деятельности. – М.: НИЦ „Еврошкола, 2008. – 87 с.; **18. Сафонова В. В., Максимова Л. И., Мецанова Н. Ф.** Глобализация образования как одна из мировых тенденций его развития. – М.: НИЦ „Еврошкола“, 2004. – 15 с.; **19. Сибиновић М.** Нови оригинал. Увод у превођење. – Београд: Научна књига, 1990. – 194 с.; **20. Смољска А.** Улога текстова у изучавању српског језика као страног // *Научни састанак слависта у Вукове дане* - 30/1. - Београд: Чигоја штампа, 2002. - С. 231- 236; **21. Станковић Б.** Једно виђење актуелних организационих и методичких питања изучавања српског језика као страног // *Научни састанак слависта у Вукове дане* - 30/1. - Београд: Чигоја штампа, 2002. - с. 225-230; **22. Тер-Минасова С. Г.** Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики межъязыковой и межкультурной коммуникации. – М.: Астрель: Хранитель, 2007. – 268 с.; **23. Федоров А. В.** Введение в теорию перевода. – М.: Изд-во лит. на иностр. яз, 1953. – 335 с.; **24. Чередниченко О. І.** Про мову і переклад. - К.: Либідь, 2007. – 248 с.